

До спеціалізованої вченої ради
Д 26.007.03 в Національній
академії внутрішніх справ
03035 м. Київ-ДСП, пл. Солом'янська, 1

ВІДГУК

офіційного опонента – кандидата юридичних наук, доцента Лісової Нелі Валеріївни на дисертацію Сілкової Анастасії Олександрівни «Звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право

Актуальність теми дослідження. Обравши напрям демократичних змін шляхом державних перетворень та підвищення ролі міжнародних документів, Україна формує правову державу, для якої людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю. У зв'язку з чим на сьогодні важливим є відмова держави від каральних заходів, у тому числі, шляхом застосування до засуджених норм про звільнення від покарання та його відбування. Це не лише не перешкоджає охороні прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, а й сприяє досягненню виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами.

Злочинність неповнолітніх в Україні слід розглядати як явище, яке є частиною загальної злочинності в суспільстві, оскільки відбувається в однакових умовах та під впливом тих самих факторів, що й загальна злочинність.

Водночас злочинність неповнолітніх має певні особливості, які полягають у рівні, структурі, динаміці, детермінації та мотивації цієї категорії злочинців, що обумовлено специфікою їх поведінки, правовим статусом у суспільстві, а тому і особливостями призначення та відбування покарань за вчинені злочини.

Застосування покарання, як однієї з форм реалізації кримінальної відповідальності, не виправдовує своєї дієвості, особливо щодо неповнолітніх. Результати аналізу статистичних даних свідчать про те, що під час призначення покарань не завжди враховуються психологічні та вікові особливості неповнолітніх, сприйняття ними вчинених правопорушень та час, необхідний

ВДСД НАВС		
Вх. №	1594	
03	05	2019 р.
кількість аркушів:		
зап. док.	9	подано

для досягнення позитивних змін у поведінці. Тому одним із принципів реалізації Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 р., затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.12.2018 р. № 1027-р, є принцип економії кримінальної репресії щодо неповнолітніх.

В Україні спостерігається стала тенденція до мінімізації застосування до неповнолітніх кримінальної відповідальності з реальним відбуванням призначеного судом покарання. Відповідно до даних судової статистики, впродовж 2013–2015 років у середньому в 68 % випадків засудження осіб, які вчинили злочин у неповнолітньому віці, застосовувалося їх звільнення від покарання, з яких більш ніж у 87 % випадків – з випробуванням. Така ж тенденція зберіглась і у 2017–2018 роках. Так, впродовж 2017–2018 років у середньому в 65 % випадків засудження осіб, які вчинили злочин у неповнолітньому віці, застосовувалось їх звільнення від покарання, з яких більш ніж у 50 % випадків – з випробуванням.

Тому дисертаційне дослідження набуває актуальності у зв'язку з необхідністю кримінально-правової, а також кримінально-виконавчої та кримінологічної характеристики положень щодо звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність. Вивчення рукопису дисертації А. О. Сілкової «Звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування», автореферату дисертації та наукових праць аспіранта, опублікованих за темою дисертації, дає підстави стверджувати, що автором було проведено достатній правовий аналіз теми, актуальної в теоретичному і практичному плані, сформульовано висновки і пропозиції, що виносяться на захист.

Науковий апарат рецензованої дисертації та її автореферату є достатньо високим, матеріал викладений логічно, чітко, доступно, юридично коректно.

Результати дослідження видаються достатньо обґрунтованими. У роботі комплексно досліджується широкий спектр проблемних питань, пов'язаних із

комплексним аналізом та систематизацією різновидів звільнення від покарання та його відбування, що застосовуються до неповнолітніх за кримінальним правом України, визначенням основного кримінально-правового змісту різновидів звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування, порівнянням різновидів звільнення від покарання та його відбування, що застосовуються до неповнолітніх і передбачені кримінальним правом України, з різновидами звільнення від покарання та його відбування, що застосовуються до неповнолітніх в окремих зарубіжних державах.

Метою представленої до захисту дисертації є розвиток теорії кримінального права щодо звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування, вироблення пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання відповідної сфери правовідносин та практики його застосування (с. 18 дисертації, с. 3 автореферату).

Для досягнення поставленої мети автором правильно визначені *задачі* дослідження, зокрема: визначити історичні витоки досліджуваного заходу кримінально-правового характеру; розкрити юридичну природу та кримінально-правовий зміст звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування; з'ясувати співвідношення звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування з такими кримінально-правовими явищами, як: кримінальна відповідальність, пом'якшення покарання при його призначенні та звільнення від кримінальної відповідальності; дослідити особливості нормативної регламентації окремих різновидів звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування в кримінальному праві України та окремих зарубіжних держав і здійснити їх систематизацію; виокремити особливості компаративістського дослідження звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування; визначити кримінально-правовий зміст тих різновидів звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування, що передбачені кримінальним правом як України, так і окремих іноземних держав; з'ясувати особливості кримінально-правового змісту різновидів звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування, що передбачені кримінальним правом деяких зарубіжних держав і мають відмінний кримінально-правовий зміст від різновидів звільнення, що

передбачені кримінальним правом України; сформулювати пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства України про звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування; розробити практичні рекомендації, спрямовані на вдосконалення діяльності органів, що здійснюють виконання окремих різновидів звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування (с. 18–19 дисертації, с. 3 автореферату).

Як вбачається, усі поставлені задачі дисертантом виконано.

Дисертант застосувала прийнятну методологічну базу наукового пошуку (с. 19–20 дисертації, с. 4 автореферату). *Методи дослідження* обрані з урахуванням поставленої мети, задач, об'єкта та предмета дослідження.

Є достатнім теоретичний матеріал, покладений в основу дисертації, а *об'єктивність і достовірність висновків* підтверджуються *емпіричною базою*, яку становлять: а) дані вивчення 180 матеріалів кримінальних проваджень (справ) щодо звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування, що розглянуті вітчизняними судами в період 2012–2018 рр.; б) результати анкетування 100 працівників Прилуцької виховної колонії, а також працівників підрозділів філій Державної установи «Центр пробації» в місті Києві та Київській області, Житомирській, Черкаській та Чернігівській областях; в) результати анкетування 134 засуджених неповнолітніх; г) статистичні та аналітичні дані в період 2015–2018 рр. про стан злочинності неповнолітніх в Україні та заходи кримінально-правового характеру, які до них застосовувалися (с. 20 дисертації, с. 4 автореферату).

Науково-теоретичним підґрунтям для підготовки дисертації стали джерела з історії, філософії, теорії держави та права, кримінології, міжнародного, кримінального, кримінально-виконавчого, кримінального процесуального права, а також наукові праці, в яких висвітлюються питання звільнення від покарання та його відбування в цілому та звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування зокрема.

Нормативною базою дисертації є законодавчі акти України, окремі джерела міжнародного права; кримінальне законодавство держав пострадянського простору – Азербайджану, Вірменії, Білорусії, Грузії, Естонії,

Казахстану, Киргизстану, Латвії, Литви, Молдови, Росії, Таджикистану, Туркменістану, Узбекистану; а також Австралії, Аргентини, Бельгії, Данії, Ефіопії, Ізраїлю, Індонезії, Іспанії, Китаю, Республіки Корея, Нідерландів, Маврикія, Нікарагуа, Німеччини, Польщі, Сомалі, Танзанії, Туреччини, Фінляндії, Швейцарії, Швеції, Шрі-Ланки, Японії.

Висновки, зроблені в роботі, належним чином аргументовані критичним аналізом чинного законодавства, а також позиціями вчених з відповідного питання і власними узагальненнями дисертанта.

Вважаю, що є досить аргументованими та обґрунтованими, у зв'язку з чим заслуговують на підтримку **положення наукової новизни** щодо:

визначення істотних характеристик (ознак) звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування як окремого субінституту кримінального права України;

розкриття комплексного характеру субінституту звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування у кримінальному праві України, встановлення основних типів (варіантів) співвідношення між відповідними нормами інститутів «Звільнення від покарання та його відбування» та «Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх»;

виокремлення складових субінституту звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування;

внесення конкретних пропозицій щодо змін і доповнень відповідних нормативно-правових актів України.

Заслуговує на увагу пропозиція автора щодо визначення співвідношення звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування з такими кримінально-правовими явищами, як: кримінальна відповідальність, пом'якшення покарання при його призначенні та звільнення від кримінальної відповідальності. Зокрема, кримінальна відповідальність неповнолітніх і звільнення їх від покарання та його відбування співвідносяться між собою як ціле і частина. Пом'якшення покарання при його призначенні та звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування є самостійними кримінально-правовими явищами, що існують в межах кримінальної відповідальності, кожне

з яких має свій власний зміст. Звільнення неповнолітніх від покарання та його відбуття та звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності є взаємовиключними кримінально-правовими явищами, оскільки в першому випадку щодо неповнолітньої особи завжди постановляється обвинувальний вирок і, як правило, призначається конкретна міра покарання, тобто вона несе кримінальну відповідальність, а в другому – ні (с. 49–53 дисертації).

Слід погодитися з дисертантом, яка запропонувала, що у випадку зупинення перебігу строків давності обвинувальний вирок не може бути приведений до виконання, якщо з дня набрання ним законної сили минуло п'ятнадцять років і давність не була перервана (с. 141 дисертації).

Науковий інтерес становлять, насамперед, положення праці, в яких дисертант розкриває основний кримінально-правовий зміст різновидів звільнення, що передбачені кримінальним правом деяких зарубіжних держав і мають відмінний кримінально-правовий зміст від різновидів звільнення, що передбачені кримінальним правом України, а саме: заміна неповнолітньому невідбутої частини покарання більш м'яким, переривання виконання покарання, тимчасове звільнення ув'язнених під гарантію, електронний нагляд, звільнення від покарання особи, яка важко постраждала внаслідок учинення нею злочину, та застосування пробації.

Є практично важливою позиція дисертанта, що удосконалення правового регулювання звільнення неповнолітніх від покарання та його відбуття із застосуванням компонентів законодавчої техніки – принципів, правил і засобів – на трьох рівнях: концептуальному, спеціально-юридичному і техніко-юридичному (с. 153 дисертації).

Ознайомлення з дисертацією дозволяє зробити висновок про те, що А. О. Сілкова є сумлінним науковцем, яка вміє логічно викладати та аналізувати теоретичний, практичний і законодавчий матеріал, формулювати виважені та узагальнені висновки, застосовувати різноманітні методи наукового пізнання.

Практичне значення одержаних результатів у науково-дослідній, законотворчій, правозастосовній діяльності та навчальному процесі достатньою мірою висвітлене в дисертації, сумнівів не викликає і підтверджується актами

впровадження (лист Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 18.07.2018 р. № 04-18/12-1358; акт про впровадження Державної установи «Центр пробації» від 03.12.2018 р.; акт про впровадження у науково-дослідну діяльність НАВС від 06.12.2018 р.; акт про впровадження в освітній процес НАВС від 23.11.2018 р.) (с. 252–257 дисертації).

Зміст та структура дисертації. А. О. Сілкова правильно побудувала структуру дисертаційного дослідження. Структура дисертації складається з анотації, вступу, трьох розділів, які включають 10 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 259 сторінок, з яких основний текст – 173 сторінки. Дисертаційне дослідження містить 9 додатків на 49 сторінках (с. 210–259 дисертації).

За результатами дослідження автором опубліковано 9 наукових праць, серед яких чотири опубліковано у наукових фахових виданнях України, дві статті – у наукових періодичних виданнях іноземних держав (Республіки Молдова, Республіки Польща), три – тези наукових доповідей, які оприлюднені під час проведення науково-практичних конференцій і круглого столу.

Зміст автореферату дисертації відповідає її змісту та встановленим вимогам. У ньому адекватно і стисло відображені положення щодо кожного із структурних елементів дисертаційної роботи (вступу; основної частини; висновків).

Водночас дисертаційне дослідження А. О. Сілкової, як будь-яка посправжньому творча праця, не позбавлене окремих дискусійних положень, тому загальна позитивна оцінка дисертації не виключає зауважень і побажань, які носять рекомендаційний характер і можуть бути використані автором у подальших наукових дослідженнях.

1. У роботі автор зазначає, що у процесі проведеного дослідження розглянуто досвід 37 зарубіжних країн щодо регламентації окремих різновидів звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування. Водночас, дисертанту не завадило б звернути більше уваги на досвід таких європейських

країн, як: Італія, Франція, Чехія, Угорщина, Болгарія, Словаччина, а також інших провідних демократичних країн світу, як: США, Канада, Велика Британія.

2. На мій погляд, дисертантом дещо обмежено здійснено кримінологічну та кримінально-виконавчу характеристику установ виконання покарань для неповнолітніх – виховних колоній за досліджуваний період (2015–2018 рр.).

3. Вважаю, що робота лише виграла, якби автор, пропонуючи передбачити можливість заміни невідбутої частини покарання більш м'яким особам, які відбувають покарання у виді позбавлення волі на певний строк за злочин, вчинений у віці до вісімнадцяти років, навів критерії розмежування таких оціночних понять, як: «довів своє виправлення» та «став на шлях виправлення», які виступають матеріальною підставою умовно-дострокового звільнення від відбування покарання та заміни невідбутої частини покарання більш м'яким.

4. У підрозділі 1.1. дисертації автор зазначає про те, що з урахуванням положень ст. 1 Конвенції 1989 року та чинного законодавства України, в межах цієї роботи досліджувала різновиди звільнення від покарання та його відбування, що можуть бути застосовані до неповнолітніх, які вчинили злочин у віці до вісімнадцяти років. Тому, хотілося, щоб А. О. Сілкова висловила своє ставлення до доктринальної пропозиції (зокрема, В. М. Бурдіна, О. С. Яцуна) доповнити Кримінальний кодекс України нормою, яка б надавала суду можливість у виключних випадках (з урахуванням особи винного та характеру вчиненого злочину) застосовувати передбачені законодавством різновиди звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування і щодо осіб, які вчинили злочини у віці від вісімнадцяти до двадцяти одного року. Така пропозиція ґрунтується на європейському досвіді окремих країн, а також Пекінських правилах, зокрема у п. 3.1 яких йдеться про те, що держави повинні докладати зусиль для поширення дії принципів, викладених у цих Правилах, на молодих повнолітніх правопорушників.

Водночас, наведені міркування, зауваження, пропозиції, побажання, стосуються дискусійних питань та носять суто рекомендаційний характер і не

впливають на високий теоретичний рівень дисертації, не викликають сумніву основні наукові результати, отримані аспірантом.

Отже, за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю і достовірністю, науковою і практичною значущістю отриманих результатів, повнотою їхнього викладення в опублікованих дисертантом наукових працях, а також за оформленням дисертація **відповідає вимогам**, які встановлені пунктам 9, 11, 12, 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (з відповідними змінами від 27 липня 2016 року № 567), а також Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом МОН України від 12 січня 2017 року № 40.

З огляду на викладене, вважаю, що дисертація Сілкової Анастасії Олександрівни «Звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування» є завершеною кваліфікаційною працею, у якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, що має суттєве значення для кримінально-правової науки, а саме: автором розглянуті питання звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування, та сформульовані на цій основі пропозиції, спрямовані на удосконалення законодавства у цій сфері та практики його застосування.

Вважаю, що автор дисертації – Сілкова Анастасія Олександрівна, на основі прилюдного захисту – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право».

Офіційний опонент:

**начальник відділу організації та координації наукової роботи
управління організаційно – аналітичного забезпечення та контролю
Національної академії прокуратури України
кандидат юридичних наук, доцент**

Н.В. Лісова

Підпис

Начальник відділу
документального забезпечення

20

року